

O otcovské roli

Význam otce v rodině

- **HISTORICKÉ PROMĚNY OTCOVSKÉ ROLE**
- **MODERNÍ „NOVÝ OTEC“**
- **STŘÍDAVÁ POROZVODOVÁ PÉČE O DĚTI**
- **RIZIKA PATERNÁLNÍ DEPRIVACE**
- **SYNDROM ZAVRŽENÍ OTCE**

PPK
PSYCHOLOGIE PRO KAŽDÉHO

Tomáš Novák

O otcovské roli

Tomáš Novák

GRADA Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

PhDr. Tomáš Novák

O OTCOVSKÉ ROLI

Význam otce v rodině

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 5222. publikaci

Odpovědná redaktorka Maria Arnautovová
Sazba a zlom Antonín Plicka
Návrh a zpracování obálky Daniela Eftimiadisová
Počet stran 128
Vydání 1., 2013

Vytiskla Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

© Grada Publishing, a.s., 2013
Cover Photo © fotobanka Allphoto

ISBN 978-80-247-4498-8

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-7863-1 (ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-7883-9 (ve formátu EPUB)

OBSAH

9	ÚVODEM
12	„Věčně zelené“ východisko
13	Už jen být muž je rizikový faktor
17	LETEM SVĚTEM I HISTORIÍ
33	VÁŠ TÁTA JE...
35	MÁ VÁŠ OTEC SVŮJ STYL?
39	„NULOVÁ HYPOTÉZA“
42	Šťěstí je, když děti tiše spí a spotřebiče fungují
44	Děti ovlivňují naše životy, ať již je máme, nebo ne
51	OTCOVA OPRAVDOVÁ AUTORITA NENÍ AUTORITATIVNÍ
57	KOŘENY PSYCHICKÉ (NE)STABILITY
62	Vývojový pohled
63	Separáční úzkost
65	Proč jsou popsány výsledky aktuální i pro nové otce?
68	Křivé zrcadlo ne „starého“, leč spíše „zanedbaného“ otcovství
69	Nejen „otcovský komplex“, ale i „sociální stres“
73	RODIČOVSTVÍ Z PRVNÍHO MANŽELSTVÍ V MANŽELSTVÍ DRUHÉM
79	NOVÝ OTEC KONTRA DOBRÝMI ÚMYSLY SKRYTÝ MACHISMUS

81	DĚTI V ROLI OTCE
85	MÝTY NA TÉMA „OTEC, MATKA, DĚTI“
91	OTČE, OTČE, OTČE... VŽDYCKY NA TĚ DOJDE
97	NOVÝ, ANGAŽOVANÝ, AKTIVNÍ OTEC A JEHO PARADOXY
102	Filipínská míra sexšovinismu kontra nový manžel a otec
103	Rp: Nové otcovství
106	Osobní „Men’s Studies“ aneb tentokrát již vážně
111	POHLED DO ZRCADLA – TESTY
123	MÍSTO ZÁVĚRU
125	SLOVNÍČEK MÉNĚ OBVYKLÝCH TERMÍNŮ POUŽITÝCH V TEXTU
127	PŘEČTĚTE SI

Motto

Nejběžnější problém: Matka stále straní dítěti proti otci a protestuje, když je na dítě přísný. Otec protestuje, že ona je příliš měkká. Každý z obou rodičů usiluje zachovat si dítě pro sebe a obětuje je v této hře. Existují vícere možné způsoby tohoto trojúhelníku. Jeden z těch užitečnějších označuje jednoho rodiče, obvykle matku, jako přehnaně angažovanou ve vztahu k dítěti. Otec je v tomto případě perifernější: když chce pomoci, matka ho atakuje a on se stáhne. Nechává potom pasivně matku samotnou, neschopnou se účinně zabývat dítětem. Neúspěšný vzorec se opakuje do nekonečna. Zabraňuje dítěti dospívat a brání také matce začít vést vlastní profesionální i zájmový produktivní život. Dítě se stává prostředníkem komunikace o věcech, o nichž rodiče nekomunikují přímo – sporným bodem je například otcova mužská role a matka se na ni skrytě ptá otázkou, zda syn není zženštilý. Dítě přitom kooperuje femininním chováním s matkou a maskulinním chováním s otcem. Nevystupuje jako vyhraněný zástupce určitého pohlaví. Vystupuje jako metafora v trojúhelníku. Když opouští rodinu, vzorec je ohrožen. Symptomy účastníků signalizují obtíže této fáze. Rozvod nemusí znamenat konec tohoto trojúhelníku. Bdělý terapeut problematického dítěte přivedeného matkou v této situaci pátrá po uměle separovaném, ale přesto na dítěti zaangažovaném otci.

V rodinách s jedním rodičem je typickým strukturálním problémem tohoto stadia babička stranící dítěti proti matce. Je-li matka mladá, babička s ní jedná jako se sourozencem vnuka. Dítě je zavlečeno do boje mezi matkou a babičkou, do boje přes generační linii.

Jay Douglas Haley (1923–2007)
patří mezi „otce zakladatele“ rodinné terapie

ÚVODEM

Toto je kniha o otcích. Nejen o nich, neboť není otce bez matky. Tudíž i jí věnuje pozornost. Všimneme si také problémů bezdětnosti. Ty jsou do jisté míry křivým zrcadlem rodičovství. Zajímavé jsou problémy některých znalců a znalkyň lidské duše s jejich tátou a jejich vliv na vědecké dílo potomků.

Knížka pojedná o historii otcovské role. Popíše význam otce pro děti různého věku a rizika související s tzv. paternální deprivací, tedy strádáním při nedostatku otcovské péče. Vliv otce bude ilustrován na jeho důsledcích, na příkladech nejen bezprostředních, ale i u dalších generací.

Text směřuje k popisu konceptu moderního „nového otce“. Je skutečně „nový“, nebo je to jen „inovovaný“ seriózní táta v kabátě moderního střihu?

Knížka chce jít dál než již v Gradě vydané publikace *Otec a syn* a *Otec a dcera*. Přínejmenším blízko by měla mít i ke knihám *Matka a dcera* a *Matka a syn*. Rodina totiž není jen součet jednotlivců, ale propojený celek.

Otcova cesta k patřičným metám naplňujícím jeho poslání má složitý vývoj. Nejprve to byl především šéf, nejvyšší v rodině. Pak spíše živitel a ochránce. Často reprezentoval dobovou mužskou roli se všemi jejími ctnostmi a nectnostmi. V současné době „nový otec“ může přejímat ledačo z toho, co je výše uvedeno. Měl by ovšem přidat ještě mnohé navíc.

Přínejmenším kombinuje role (částečného) živitele, pečovatele, pomocníka, učitele, vzoru, kamarádské autority... Výčet nemůže být nikdy úplný, neboť „roste s úkoly“. Zahraniční autoři navíc hovoří o „disciplinátorovi“. To je víc než pouhý „ukazňovatel“. Obě slova zní strašně. Jednání z nich vyplývající tak hrozné není. Zdaleka nejde o určení toho, kdo zasáhne, když matka, prarodiče nebo učitelé na nezvedence nestačí. Je tím zřejmě míněn ten, kdo zajistí, aby dítě přijalo disciplínu ve smyslu řádu, pořádku a platných hodnot vztažné skupiny a poté je v dospělosti v sociálně přijatelné, poněkud modifikované podobě neslo dál. Stále platí, že „v dětech je život věčný“.

Mateřství má a bude v dohledné době stále mít v mnohém tradiční podobu. Hodná máma se přizpůsobila požadavkům nového tisíciletí,

emancipovala se, je vzdělanější, nezávislejší, má méně dětí než dřív... Lásky a péče se oproti minulosti zase tolik nezměnily.

Základní, tradiční role otce jako „živitele a autority“ je, jak již uvedeno, alespoň po určitou dobu podstatná i dnes. Jenže otec dneška má převzít i tzv. „měkké“ dovednosti a postoje. Namátkou schopnost vcítit se, dávat najevo kladné emoce, naslouchat jak dítěti, tak i ženě, být demokratem u rodinného krbu. Přitom samozřejmě členům rodiny imponovat. Dřív, v době domácích porodů kupříkladu buď zajišťoval velké množství horké vody, nebo ji sám vařil. Experimentující výzkumníci dneška zjistili, že oné horké vody bývalo mnohem více, než bylo potřeba. Smyslem onoho vaření zřejmě bylo otce zabavit a dopřát mu pocit důležitosti. Matka měla obvykle mnohem delší „těžkou hodinku“. Táta se ale také nadřel. Bez vody by nebylo (nového) života. Dnešní otec má být přítomen porodu, plný optimismu, lásky, zklidňujícího fluida, pohody, něžnosti i pečlivě dávkovaného konstruktivního dojetí. Zároveň nechť patří mezi asertivní, bdělé kontrolní orgány partnerce poskytované péče. Jeho žena by zbytečně dlouho nomen omen „hekárny“ naplňovat neměla.

Muži prý na rozdíl od žen nedokáží dělat několik věcí současně. Jen „kdo nic nedělá, nic nepokazí“. Pokud se snažíte udělat mnoho a ještě k tomu poměrně různorodého, chybička se vloudí.

Není lehké být novým otcem. Ještě ke všemu si máte obhájit svůj přístup k rodině před kamarády a leckdy i před vlastními rodiči, o zaměstnavateli ani nemluvě.

Zmíněným tématům je v české literatuře věnována značná pozornost.

Dostupné publikace mi buď připadají až nadměrně plné samých „zlatých slov“, jakož i pravd, jež si zaslouží být tesány do kamene. Pro samé „tesání“ někdy opomíjejí to, co je reálné. Nad vším se lehce vznáší vůně kadidla. Tolik se hodí ke striktně požadovaným i popisovaným, papírem šustícím světcům mužského rodu.

Jindy naopak při čtení vnímám jistý „mužský (někdy ženský) protest“ ve smyslu obrany s příměsí zatrpklosti. Najít tam lze i špetku deprese z vlastních špatných zkušeností. Lépe, nebo (častěji) hůře maskována z toho všeho vykukuje blízká příbuzná deprese – agresivita.

Tato knížka by se měla od uvedeného odlišit realistickým přístupem, vlídností. Ani mezi řádky nemá být genderově agresivní či vyčítavá.

Osobní angažovanost a nefalšovaný zájem otce obohacuje dítě a matce pomáhá přežít stresy, jimž se nemůže vyhnout. Myslíte si „jaképak stresy, dítě je přece radost“? Jako jinde i zde záleží na úhlu pohledu.

Ostatně psychotherapeutický směr „strategická terapie“, mezi jehož čelné představitele patří autor motta této knihy, vychází z předpokladu: „Naše vnímání skutečnosti a následné chování je výsledkem úhlu pohledu, použitých nástrojů a jazyka.“

Jistot je v životě pramálo, ale patří mezi ně například konstatování – s dětmi se nelze rozvádět.

Rodičovství se nedá předem natrénovat. Naučíte se sice některé dovednosti a získáte poznatky jiných. Pronikavou změnu životního stylu, hodnot a perspektiv nejde cvičit nanečisto. Z poradenské praxe se mi vybavuje úspěšný au pair. Muž, kterého kvůli výborným výsledkům v péči o malé nezvedence nechtěla americká rodina ani pustit domů. Přesto odjel, oženil se, stal se otcem a zcela pohořel. Být „prorokem“ doma je někdy těžší než uspět v daleké cizině.

Dosti chmur. Otcovství není jen potvrzení mužské identity, ale především (alespoň občas) záležitost pozitivní, optimistická a veselá. Jistě, stane se, že člověk neví, zda se smát, nebo plakat. I tehdy jde s úsměvným nadhledem vše lépe.

Miroslav Plizák nesnášel špenát. Karen Horneyová pavouky. Já nesnáším ideologicky podbarvené mentorování o roli a významu otce. Ideologie může být pravá, střední, levá, „feministická“ či „maskulinistická“ „-istická“. Taková či onaká, vždy přesvědčená o své jediné, ba přímo svaté pravdě. Občas se mi nad podobnými projevy vybaví vzpomínka na klienta poradny, který nad článkem jistého spirituálně orientovaného autora pronesl: „To bylo tak mravně dokonalé, že jsem si mimoděk zkontroloval, zda mám dobře zapnutý knoflík na kalhotách.“

Pro pořádek dodávám, že v žádném případě nešlo o exhibicionistu či ctitele jiných nemravností. Takhle opravdu ne!

Chci, aby tahle kniha nepožadovala striktně ideální chování, aby nevnucovala představy autora. Alespoň občas by měla být v souladu s výše uvedenou charakteristikou rodičovství, tedy měla by být pozitivní, optimistická a veselá, v chmurách úsměv podporující. Samozřejmě je psána vážně. V několika málo pasážích převážně nevázně.

„VĚČNĚ ZELENÉ“ VÝCHODISKO

„Vychováváme děti pro svět, který bude mnohem složitější, ale v mnohém i rozpornější, než je dnešní. Již dnes má mladý člověk před sebou možnost a nutnost volby mezi mnoha alternativami, pokud jde o povolání a o všechny aktivity zájmové a hodnotové.

Budoucnost určité složitosti světa ještě prohloubí – jak tedy máme připravovat děti na svět, který bude mnohem složitější než dnešní, který už tak se nám zdá mnohdy plný stresů a rozporů... Svět bude ‚rozsáhlejší‘ ... každé dítě bude žít životem individuálně podstatně odlišným – objektivně i subjektivně (zážitkově)...“

Citace je převzata z knihy *Vývojová psychologie pro dětské lékaře* již zesnulého profesora Josefa Langmeiera. V Avicenu vyšla roku 1983. Teprve šest let poté padla železná opona a nastaly podstatné demografické změny. Tehdejší novorozenci dnes na svět přivádějí děti. Prorocká vize pro ně platí v plném rozsahu. Zřejmě takový evergreen, bude platit i v budoucnu.

Nevíme, co z nových rysů role matky bude nezbytné a bez čeho se děti v dospělosti obejdou. S jistotou lze vsadit na staro-nové, ověřené hodnoty. Mateřská láska, ale i klid, nadhled, přijímání dítěte ne „za to, jaké (hodné a úspěšné) je“, ale „takové, jaké je“. Umění zařídit věci tak, aby je dítě udělalo dobře, a pak je pochválit. Podstatné dále je najít potomkům dobrého tatínka. „Nový“ by měl být svým přístupem, ne pouhým pořadím.

Předložený text se zatím obrací spíše na ženy. K nezbytné genderové vyrovnanosti přispějí:

Názory moudrých mužů:

„To nejlepší, co může otec udělat pro své dítě, je učinit jeho matku šťastnou.“

Zdeněk Matějček, psycholog

„Hnutí za osvobození ženy osvobodilo muže.“

Ivo Možný, sociolog

„... Být samcem rypouše je zkrátka velmi těžký úděl. Ale něco podobného vidíme i v biologii člověka. Muži stárnou rychleji než ženy, více umírají při různých nehodách a neštěstích. Třeba blesk zabije třikrát více mužů než žen... Imunitní systém mužů je mnohem méně výkonný kvůli testosteronu, mužskému pohlavnímu hormonu. Simona de Beauvoir napsala v šedesátých letech knihu Druhé pohlaví. Je o ženách, jež jsou diskriminovány, utlačovány a cítí se mizerně. Měl jsem chuť nazvat svou knihu stejně, ale týkala by se mužů.“

Steve Jones, britský genetik a evoluční biolog

„Krizi mužů si vymyslely ženy.“

Ladislav Pecháček, lékař

UŽ JEN BÝT MUŽ JE RIZIKOVÝ FAKTOR

„Historie, učitelka života“ připomene citaci z druhy tak často sborově a povinně zpívané hymny dělnického hnutí, Internacionály: „... teď duní právo v jícnu temně a výbuch zazní naposled. Již chví se světa základ vratký ...“

Empatii tu nenajdeme, zato rozhořčená agrese je zjevná. Ostatně text vznikl v době krvavého potlačení Pařížské komuny.

Několik generací u nás (jakož i jinde v „táboře míru“) bylo vedeno spíše k bdělosti a ostražitosti než ke kosmopolitním, takzvaně měkkým komunikačním dovednostem. Připouštím – generace jsou tvořeny muži i ženami. „Filtr mateřství“ býval většinou u žen alespoň částečně úspěšný. Navíc například Gusta Fučíková, Marie Kabrhelová nebo chcete-li Jiřina Švorcová a jim podobné dámy byly v porovnání s partajními lídry-muži přece jen na druhé koleji. Muži mohli spíše než se věnovat svým potomkům organizovat sbírky pro (korejské, čínské, kubánské, nikaragujské a kdo ví ještě jaké) děti. Ba i spílání válečným štváčům, mandelince bramborové a jiným agresorům bylo více podporováno než tehdy užívané sousloví „soukromé citečky“. Hodní taťkové z Lidových milicí 1. června a v jiných významných dnech ukázali dětem nějaký ten samopal. Přidali historku o boji s reakční škodnou a „bylo vymalováno“. Nic ovšem není zcela jednoznačné. Paradoxy jsou v této sféře časté.

Režim například ostentativně podporoval růst populace. Novomanželské půjčky byly dnešním pohledem až dojemně výhodné. S byty to bylo horší, ne-li tragické. Bývaly ale mnohem levnější a o vyšší nájmu snad ani netřeba hovořit. Mnohé bylo jinak, než je dnes.

Obraz „nového otce“ byl tehdy po čertech „starý“, byť kontaminovaný jedinou povolenou ideologií.

Při tom všem pánové jsou (bez ohledu na politické turbulence) tvory jemného ducha a křehkého zdraví. Pravděpodobnost dožití je u mužů o šest let menší než u žen. V žádné věkové skupině není větší úmrtnost mužů v procentuálním srovnání se ženami.

Rozvod je realitou zhruba u 40 % v současnosti uzavřených manželství. Poměr návrhů na zmíněné úřední ukončení manželství je 80 : 20. Snad ani není třeba dodávat, že první číslo odpovídá podáním žen. Počet dětí po rozvodu svěřených otcům je naopak tradičně v poměru 1 : 9. Hádejte, kdo je „jednička“! Obrácený poměr je v počtu násilných trestných činů. Na devět mužských připadá jeden ženský. Ve výrazně nadpoloviční většině patří mezi jejich oběti muži. Ti též velmi výrazně dominují co do počtu vykázaní z bytu pro domácí násilí.

Dívky mají výrazně lepší studijní výsledky od základní školy až do maturity. Vysokoškolaček je víc než vysokoškoláků. Možná to souvisí i s výraznou převahou dyslektiků a všech možných „dys-“ u chlapců. Více než 85 % žáků s výukovými problémy ... je genderově korektní vyjádření. Mužský rod je tu zcela namístě.

Chorobou AIDS trpí nejen u nás, ale i jinde ve světě více mužů než žen. Naopak není popsán ani jeden jediný případ, kdy by žena trpěla zbytněním prostaty.

Jedna ku čtyřem není jen výsledek české fotbalové reprezentace po údajně vyrovnaném zápase s Ruskem na mistrovství Evropy 2012. Je to také poměr počtu bezdomovkyň ku bezdomovcům. V počtu obyvatel věznic zato muži vítězí bezkonkurenčně v poměru 9 : 1.

Více mužů má pro každé své dítě jinou maminku. To ve srovnání se ženami, jež podobně vybraly pro každé své dítě jiného tatínka. S tvrzením římského práva „jen matka je jistá“ lze souhlasit. Dle rozsáhlého, na sklonku totality dokonce tajného výzkumu má 10 % dětí jiného biologického než matrikového otce. Osvojení se sem nezapočítává. Nejde

o výstřelky moderní doby. Halacha, pradávňý soubor moudrých knih judaismu, takto vysvětluje nezbytnost odvozovat „košer“ židovství pouze od matky.

V rámci možných „smutných konců“: ztrácí-li autoritu, respekt a uznání dítěte matka, nezastupitelný význam mateřství jí přesto zůstává. Bez ní, zajišťující specifický rozvoj po zhruba devět měsíců těhotenství, by to na svět prostě nešlo.

Jestliže se „ztráta důvěry a autority“ přihodí otci, mnoho nezůstane. Předaná genetická informace je podceňována, nebo dokonce negována. Pár minut „směšných pohybů“ je činnost, v níž obvykle nabídka překračuje poptávku.

Manžel jedné mé klientky, pln špatného svědomí vyvolaného mimomanželským vztahem, rozpoutal doma velké furore. Nic se mu nelíbilo. Všechny tam pobývající (mimo sebe) zaškatulkoval mezi flákače, hlupáky, parazity a různá hospodářská zvířata. Dcera, úspěšná vysokoškolačka, se přitom obrátila na matku s dotazem: „Mami, jsi si opravdu jistá, že tamto je můj otec?“ Rázná odpověď „Ano, naprosto!“ na jejím znechucení nic nezměnila.

„Dobře se oženit a vdát je lepší než mít maturitu,“ prohlásil před půl stoletím Zdeněk Matějček. Od té doby značně přibýlo občanů s maturitou a zvýšila se rozvodovost. Kdož ví, zda se nakonec na internetu nedočkáme inzerátů typu: „Vyměním maturitu za spokojené manželství. Zn.: Možno i nesezdané soužití.“

LETEM SVĚTEM I HISTORIÍ

Seriózní české noviny nedávno uveřejnily článek, jehož autor lhal dle klasického vzoru: „Ó časy, ó mravy!“ Popisoval, jak ještě nedávno panoval na světě určitý řád. Intelektuální růst šel ruku v ruce s růstem fyzickým. Ctěn byl tisíciletími prověřený rytmus vyvádění mládat. Staří učili mladé, jaký je svět a život v něm. Když to mladá generace zvládla, nastal její čas, v němž posunula vývoj o kousek dál. Otec věděl vždy víc než jeho dítě.

Leč běda. Počítačová generace zbořila takový pořádek. Nemá žádné autority. Proč také, když víc než kterýkoliv mudrc ví počítač. Stačí kliknout. Není důvod ztrácet čas duševním cvičením k patřičné odpovědnosti. I ve třinácti mohu přece počítačem paralyzovat politickou stranu, vládu, banku nebo armádu. Táta to obvykle nedokáže. Tak co mi může povídat?

„Povídat“, zvláště o novinkách v počítačích, nemůže asi nic. Leč již citovaný Zdeněk Matějček vždy tvrdil, že „nejvíce vychováváme, když nevychováme“. Jisté je, že klik počítačovou myší je v psychologickém vývoji člověka jen pouhý blík.

Pravěká matka musela vnímat mateřství tak jako tak. O rozumovou analýzu jevu u ní nešlo. Otec, má-li se otcovsky chovat, musí se k tomu rozhodnout. Rozhodnutí tohoto typu vyžaduje určitou intelektuální úroveň. V letech totality se jako kánon muselo opakovat: „Práce polidštila opici.“ Proč by v zásadě nemohl primitivní, zvířecí vztahy polidštit pocit otcovství? Pokud odpovíme kladně, lze se (pod vlivem mnoha soudobých údajů) s nadsázkou ptát, zda je již „polidštění“ ukončeno.

Počátky lidské párové rodiny, charakteristické péčí a genderovou spoluprací při ochraně dětí, se datují do doby zhruba půl milionu let před naším letopočtem. Již tehdy měl pra-otec pro potomky význam. Otcovství se proměňovalo, ale význam neztrácelo.

Zhruba 8000 let př. n. l. vznikají složité příbuzenské systémy s převažující autoritou muže. Je tu již tabu incestu.

Asi 3000 let př. n. l. v Egyptě a v Mezopotámii a asi 600 let př. n. l. v Číně a v Řecku začínají dominovat státní útvary nad rodinnými vazbami. Místo rodových systémů tu jsou domácnosti, kterým vládnou muži. Pod

jejich vládu nepatří jen rodina, ale i služebnictvo a jakási domobrana, tedy ozbrojená čeleď. Po staletí byl otec jednoznačným šéfem, autoritářským garantem morálky (tu sám mnohdy nedodržel) a patřičného náboženství.

Představa o otcovství byla inspirována řeckou mytologií s jejími příběhy a hrdiny a čerpala z dodnes inspirujícího římského práva. V antice býval otec v podstatě „majitelem“ svých dětí. Rozhodoval o jejich bytí a nebytí. Syna legitimoval tím, že jej k sobě pozvedl. Dnešní terminologií mu tak v zastoupení všech ostatních autorit (pře)dal, a tím zajistil lidská práva. Do jisté míry šlo o akt nevědomě připomínající pozdější křest, běžný zhruba od 6. století.

Otcovský post byl přirovnáván k „Otcí na nebesích“ a k „panovníkovi na zemi“. S jistým nadhledem lze v tomto směru najít paradox i v bibli. Ježíš hovoří se svým Otcem na nebesích. Nejasné je postavení Josefovo. Jaká je vlastně charakteristika jeho otcovství? Šlo, nebo nešlo o otcovství náhradní?

Středověk akceptoval formální vedoucí postavení otce v rodině. V té době měli již několik století otcové povinnost zabezpečit obživu svých dětí. Mezi jejich úkoly (u urozených šlo o státnické poslání) patřilo domlouvání sňatků dětí. Moudrá a racionální „sňatková politika“ pomohla nejedné dynastii. Svět zachránila i před nejednou válkou. Například nám a Polákům, ale především Litevcům a také Maďarům blízcí Jagellonci byli evropskou dynastií v letech 1350–1572 i díky zmíněné sňatkové politice. Ta je mírově spojovala s říšskými rody, například s Habsburky, Wettiny, Wittelsbachy, ale i s Hohenzollerny z Braniborska. Internetová Wikipedie glosuje: „Jagellonci mívali děti v pozdním věku, což oslabovalo jejich dynastický potenciál ve srovnání s jinými rody té doby. Sám Vladislav Jahelko (1351–1434) se narodil zřejmě až po otcově šedesátce. Dynastie v mužské linii vymřela během čtyř generací od svého zakladatele Jagella. Tyto čtyři generace ovšem vydržely vládnout po dvě staletí. Nová generace se objevovala asi po padesáti letech. Jagellovo první dítě se narodilo v otcových osmačtyřiceti letech, první dítě, jež přežilo, se mu narodilo až v sedmapadesáti... Také ženy jagellonského rodu se někdy vdávaly relativně staré. Kateřina Jagellonská, manželka Jana III. Švédského, byla o jedenáct let starší než její manžel a nevdala se před svou třicítkou. Svě děti porodila ve věku 38, 40 a 42 let.“

Dnešní terminologií lze hovořit o preferenci racionální volby partnerů, o sňatcích v době zralosti snoubenců pocházejících z onoho rodu. Jeho otcové se zkrátka starali a v otcovském zápalu neumdlévají.

Čas letí. Protestantské země roli otce nezpochybňují, ale jeho postavení není natolik absolutizováno jako v konzervativnějším „katolickém“ pojetí. Voltaire a nakonec i Rousseau měli se svými otci problémy. Kdož ví, jak je to ovlivnilo a jak by se osvícenství vyvíjelo, kdyby tomu tak nebylo. Roku 1781 bylo zrušeno Josefem II. nevolnictví. Otcové díky tomu mohli více pobývat a hospodařit na dohled svých dětí, a tudíž je i více ovlivnit.

Vývoj pokračuje. Je zde konec 17. a poté 18. století s kapitalismem. Po tisíciletí muži absolutní moc částečně a spíše nenápadně ztrácejí. Jsou stále považováni za formální hlavu rodiny. Snad jen v zemědělství a v malovýrobě je otec stále pro své syny neochvějným vzorem. Pracuje totiž doma, děti mu dle svých možností pomáhají. Tím se od něj také učí.

V typické nukleární rodině té doby muž své nejbližší materiálně zajišťuje a žena se o ně i o domácnost stará. Nicméně „štrajchpuďlíci“, což bylo poněkud hanlivé označení dělníků, tiskařů v kartounkách, a i další profese mívali před rokem 1848 pracovní dobu dvanáct až čtrnáct hodin, a to šest dní v týdnu. Mohlo to být i víc, když tak rozhodl zaměstnavatel. Doma se tudíž příliš nezdrželi. Děti je buď vnímaly jako „vzdálené otce“, nebo byly za nepatrnou mzdu jejich pomocníky. Až předpis z roku 1859 prosadil pro děti „jen“ osmihodinovou pracovní dobu.

Nejen „starý Magdon v harendě večer se stavil“. Proletarizace otců vedla u mnohých k alkoholismu. Malý výtěžek se snadno rozkutálel. To mělo tragický dopad na výživu rodiny – pokud ji finančně nezabezpečila matka, dejme tomu pracovitá pradelna.

„První a nejvyšší osobou v rodině jest otec. On jako hlava rodiny zastupuje ji navenek, určuje její poměr k jiným rodinám, doma však neprovozuje nadvládu krutě a libovolně anobřz přívětivě... Je to on, který veškerý pořádek v rodině řídí, jeho rozkazům se všichni domácí podrobují, z čehož se ani matka nevyjímá. Jest bezohledně přísným an dobře ví, že bez poddanosti by ani rodinný, tím méně státní svazek být nemohl... Bůh na nebesích, císař na zemi a muž v rodině.“ Tolik Václav Gabriel v knize *Výchova rodinná*, nákladem Matice v Praze 1896.

N. Batista v knize *Sebeochrana a pohlavní zdravotní péče* (řada vydání vyšla u R. Storcha, Karlín) se ve stejné době nezaměřuje na „autoritu a nadvládu muže“ – „neb každému není dáno býti krotitelem svých náruživostí... Lidé, kteří oddali se bezuzdně náruživostem, velice jsou náchylní i k zvrhlostem.“ Nejde zdaleka jen o „smilstvo nepřírozené“, ale i o „prostopášnost z nejstrašnějších, nebezpečné zlo onanie“.

Řešení problému je nasnadě: „Každý, kdo již nedovede ovládati svůj chtíč, raději nechť se ožení. Sňatkem a manželstvím obdařeným dítkami uvaruje se člověk nezřízených choutek a hříchů proti přírodě. Neoddá se nepravostem a střídme požívání rozkoší lásky v manželství pak mu neuškodí.“

Dílka je možno konfrontovat s ve své době populárními a dodnes relativně čtivými romány Ignáta Herrmanna: *Otec Kondelík a ženich Vejvara* (1. vydání 1888) a *Tchán Kondelík a zeť Vejvara* (1. vydání 1911). Oba pánové, starší (malířský mistr) i mladší (úředník), ve svých rodinách formálně vládli. „Všichni domácí se jim podřizovali“, leč manželka a maminka svého Kondelíka zmanipulovala vždy přesně tam, kde ho chtěla mít. Přes jisté peripetie, drobné neobratnosti se totéž díky matčiným radám, vrozenému nadání i manželově lásce brzy dařilo i Pepičce Vejvarové-Kondelíkové. Anobř zvláště po dobrém obědě oba pánové neprovozovali nadvládu krutě a libovlně.

To vše ovšem platilo pro domov a nejlépe se – hlavně nenápadně – realizovalo po delikátní polévce s knedlíčky a snítkou šafránu, hovězím žebrou s jablečným křenem atd. – viz kapitola „Kuchyně měšťanská“ v *Kuchařské knize*, vydané péčí spolku Domácnost v Praze v únoru 1890.

Otec té doby byl oficiální hlavou rodiny. Mohl rozhodovat o většině záležitostí týkajících se této sociální skupiny. Rozvodů bývalo tehdy méně než šafránu ve výše zmíněné polévce. Leč alimentaci dětí pak finančně zajišťoval pouze otec. Po nežádoucím skandálním rozvodu bývaly děti obvykle svěřeny do péče právě jemu.

Zrcadlem tradičního „veřejného mínění“ jsou i lidová rčení. *Lidová rčení* (Jaroslav Zaorálek, Fr. Borový, Praha 1947) uvádí pod heslem „otec“ pět mudrosloví. Všechna vyznívají chmurně: „dostat otca“ – být bit, potrestán, „jít k otci“ – umřít (objevuje se v různých variantách), „nepočítat otců“ – být nemanželského původu. Negativní konotaci má i heslo otčím – „nebýt